

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 30

Μάχη της Χαϊρώνειας, 4 Αυγούστου 338 π.Χ.

30.1. Γενικά

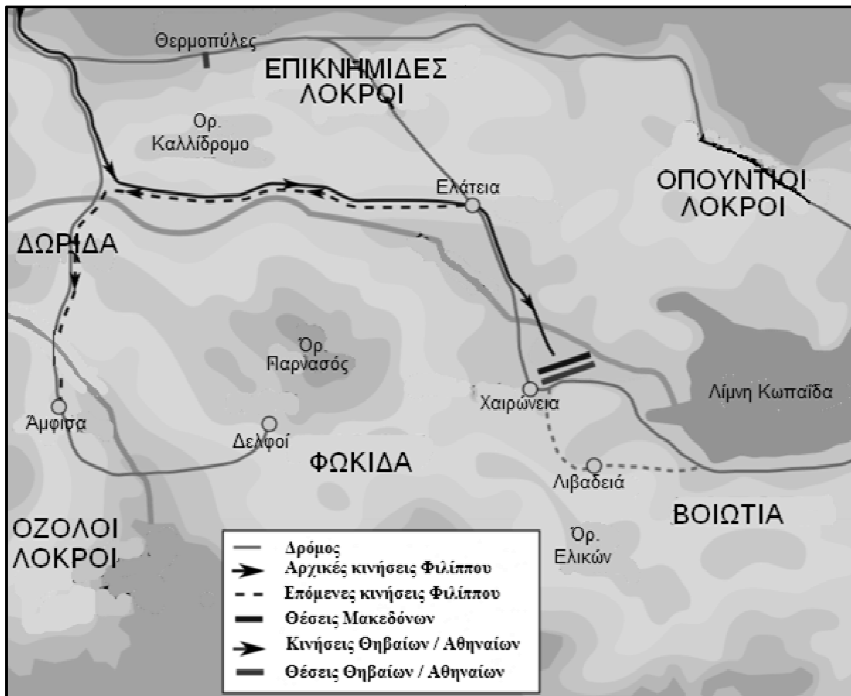
Την άνοιξη του 338 π.Χ., το Αμφικτιονικό Συνέδριο¹ ζήτησε από τον Φίλιππο να κατέβει στη Νότιο Ελλάδα για να τιμωρήσει τους Αμφισσαίους, πού είχαν σφετεριστεί «τάς ιεράς γαίας» του Μαντείου των Δελφών. Οι Αμφισσαίοι όμως, τους οποίους ο Φίλιππος εκκαλείτο να τιμωρήσει, υποστηρίζονταν στις απόψεις τους από τους Θηβαίους, συμμάχους έως τότε του Φιλίππου. Οι άλλοι Έλληνες δεν φαινόταν διατεθειμένοι να αναμειχτούν στην «ιερά» αυτή υπόθεση. Για δεύτερα φορά ο Φίλιππος δέχθηκε την πρόσκληση του Συνεδρίου σαν θείο και απροσδόκητο δώρο. Έχοντας εξασφαλίσει την ασφάλεια των βορείων συνόρων του, όπως και την τάξη και την πειθαρχία στα εκτός Μακεδονίας εδάφη, τα όποια εξουσίαζε, βρήκε την στιγμή κατάλληλη για να επιχειρήσει το ίδιο και στη Νότιο Ελλάδα. Μόνον έτσι θα εξασφάλιζε τα νότα του οριστικώς, προκειμένου να επιχειρήσει το μεγάλο άλμα προς την Μικρά Ασία. Επειδή μάλιστα δεν είχε ένα λόγο να ανησυχεί για την κατάσταση στον Βορρά, πήρε μαζί του και τον Αλέξανδρο, ώστε να έχει στην διάθεσή του όλες τις δυνάμεις για αποφασιστική μάχη.

Χωρίς λοιπόν να χάση καιρό, ο Φίλιππος κινητοποίησε αμέσως τον στρατό του, και ξεκίνησε, άνοιπλος, με κατεύθυνση τον Νότο, ήλθε από την Θεσσαλία, εξουδετέρωσε με δόλο και με χρήματα την φρουρά των μισθοφόρων στις Θερμοπύλες και εγκαταστάθηκε στην οχυρά Ελάτεια της Βοιωτίας, την οποία και ενίσχυσε με νέα οχυρωματικά έργα, προορίζοντάς την ως βάση εξορμήσεως. Η απόσταση πού τον χώριζε από την

¹ Κάθε έθνος (λαός) έστελνε στο συνέδριο αντιπροσωπεία από ιερομνήμονες, αγορατρούς και πωλαγόρες, όπως λέγονταν. Από κάθε αντιπροσωπεία δικαίωμα ψήφου είχαν μόνο δύο, ο ιερομνήμων και ο πωλαγόρας. Το αμφικτιονικό συνέδριο συνερχόταν δυο φορές το χρόνο, το φθινόπωρο στην Ανθήλη κοντά στις Θερμοπύλες και την άνοιξη στους Δελφούς. Διαχειριζόταν την περιουσία του ιερού των Δελφών, διοργάνωνε τους πυθικούς αγώνες και είχε το δικαίωμα να κηρύξει πόλεμο και να τιμωρήσει όποια πόλη καταπατούσε την ιερή περιουσία ή δεν πειθαρχούσε στους κανόνες των αμφικτιονίων. Επίσης είχε το δικαίωμα να επιβραβεύει με επαίνους όσους με τις πράξεις τους ενίσχυναν το θεσμό των αμφικτιονίων. Κάθε πόλη έδινε βαρύ όρκο ότι θα τηρήσει τις συμφωνίες, με φοβερές κατάρες εναντίον εκείνου που θα τον παρέβαινε. (www.livepedia.gr/index.php/Αμφικτιονίες)

Αθήνα ήτο μόλις 150 χιλιόμετρα. Στο μέσον περίπου αυτής της αποστάσεως ευρίσκεται η Θήβα.

Στην Αθήνα, οι πύρινοι λόγοι του Δημοσθένη, στην Εκκλησία του Δήμου, ηχούν σαν πολεμικό σάλπισμα. Και για πρώτη φορά πείθουν. Δεν υπάρχει πλέον αμφιβολία ότι «ο Φίλιππος επιχειρεί την υποταγή ολοκλήρου της Ελλάδος». Ως εκπρόσωπος των Αθηναίων πηγαίνει στην Θήβα και εκεί συναντά την πρεσβεία του Φιλίππου, η οποία διαπραγματευόταν την ανανέωση της συμμαχίας. Κατηγορεί την μακεδονική πρεσβεία και τον Φίλιππο ότι δεν επιδιώκουν, όπως λέγουν, την συνένωση των Ελλήνων εναντίον των Περσών, αλλά την ολοκληρωτική υποταγή τους. Και τελικώς τους πείθει. Η πατροπαράδοτη συμμαχία των Θηβαίων με τους Μακεδόνες παύει να ισχύει. Έτσι οι Θηβαίοι, πού έως τότε έπαιζαν πάντοτε τον ρόλο του μεσολαβητή ανάμεσα στους δύο αντιπάλους, τώρα ευρίσκονται σε εμπόλεμη κατάσταση με τους πρώην συμμάχους των.

Κινήσεις του Φιλίππου κατά τη διάρκεια του 339-338 π.Χ.

Η Εύβοια, η Ακαρνανία, η Λευκάδα, η Αχαΐα, η Κόρινθος, τα Μέγαρα, η Ηλεία, η Μεσσηνία και το μακρινό Βυζάντιο, ενώνονται με την

Αττική και την Βοιωτία και καταδικάζουν το Αμφικτιονικό Συνέδριο για την πρωτοβουλία του να ζητήσει την επέμβαση του Φιλίππου. Μόνον η Σπάρτη, η Αρκαδία και μερικές άλλες πόλεις έμειναν έξω από τον συνασπισμό.

Όσο για φίλιες προς τον Φίλιππο δυνάμεις, αυτές τις αντιπροσωπεύουν μόνον οι Αιτωλοί και μερικοί άλλοι. Ο Φίλιππος απεφάσισε εν τούτοις να δράσει, αποφασιστικά, με κάθε τρόπο. Ήταν πλέον καιρός να τελειώσει αυτή η υπόθεση με τους Νοτίους Έλληνες και να τελειώσει οριστικώς. Πρώτη ενέργεια του ήταν να στείλει τον Αντίπατρο, με 10.000 άνδρες να καταλάβει την Άμφισσα και να τιμωρήσει τους ιερόσυλους. Ο ίδιος, με τον υπόλοιπο στρατό του, έμεινε στην Ελάτεια για να είναι έτοιμος να αντιμετωπίσει κάθε ενδεχόμενο από μέρους των άλλων συμμάχων και για να εξασφαλίσει την επικοινωνία με την Μακεδονία. Μέχρι το καλοκαίρι του 338 π.Χ., ο Φίλιππος δεν είχε καταφέρει σχεδόν τίποτε. Και τότε κατέφυγε στην πονηριά (Πολυαίνου Στρατηγήματα), με την οποία κατόρθωσε να καταλάβει την Άμφισσα και να εξασφαλίσει το δυτικό πλευρό του. Στη συνέχεια, και πριν επιχειρήσει οτιδήποτε προς Νότο, απέστειλε κήρυκες προς όλες τις πόλεις και καλούσε τους αντιπάλους του να δεχθούν την σύναψη μιας εντίμου συνθήκης ειρήνης, χωρίς όμως αποτέλεσμα. Εν τω μεταξύ, ο στρατός των συμμάχων ήταν συγκεντρωμένος στην Βοιωτία, έτοιμος για την μάχη.

Στις 3 Αυγούστου, ή, κατ' άλλους, 3 Σεπτεμβρίου του έτους 338 π.Χ., κοντά στην Χαιρώνεια της Βοιωτίας, επρόκειτο να συγκρουσθούν οι δύο στρατοί, σε μία μάχη ιστορική, πού θα θέσει τέρμα στον αρχαίο Ελληνισμό και θα σημάνει την έναρξη του μετακλασικού Ελληνισμού.

30.2. Περιγραφή του πεδίου της μάχης

Το πεδίο αυτής της μάχης, το οποίο θα άλλαζε άρδην τον ρουν των γεγονότων, βρισκόταν 15 περίπου χιλιόμετρα βορειότερα από την σημερινή Λιβαδειά, κοντά στο ομώνυμο χωριό, και είναι μία στενή, πλάτους ολίγων χιλιομέτρων, λωρίδα της Βοιωτικής πεδιάδος. Προς Βορρά κλείνεται από το Ακόντιο, μία βραχώδη αντηρίδα, στους πρόποδες της οποίας ρέει ο Βοιωτικός Κηφισός, με κατεύθυνση από τα βορειοδυτικά προς τα νοτιοανατολικά. Προς Νότο υψώνονται οι βραχώδεις, επίσης, λόφοι του Ηρακλείου (σήμερα Πέτραχος), πού είναι συνέχεια του Παρνασσού. Από τον Ηράκλειο λόφο, προς τον Βορρά, ρέει και διασχίζει το πεδίο της μάχης, για να πάει να χυθεί στον Κηφισό, κοντά στην δυτική άκρη του Ακοντίου, όπου ο σημερινός σιδηροδρομικός σταθμός, ο χείμαρρος Αίσων, πού ήταν ξηρός την εποχή της μάχης. Το έδαφος είναι επίπεδο, γιατί

ο Αίσων δεν έχει απότομες όχθες, και κατάλληλο για τις κινήσεις των στρατών της εποχής εκείνης.

Πριν από την μάχη, τα στρατεύματα των Νοτίων συμμάχων ήταν στρατοπεδευμένα δυτικότερα, στις ομαλές αντηρίδες του Παρνασσού, για λόγους ασφαλείας, και καλύπτονταν προς την πεδιάδα με εφίππους περιπόλους και αναγνωρίσεις. Ο Φίλιππος όμως, με έξυπνους ελιγμούς των μονάδων του, οι όποιες είχαν αρίστη εξάσκηση και πειθαρχία στον ζυγό, από το ένα μέρος καταπύνησε τα συμμαχικά στρατεύματα και από το άλλο τα ανάγκασε να κατέλθουν στην πεδιάδα, όπου το περίφημο Μακεδονικό και το ισάξιο Θεσσαλικό Ιππικό μπορούσαν να έχουν πιο μεγάλη απόδοση.

Σε επομένη φάση, οι μεν σύμμαχοι έστησαν το στρατόπεδο τους στις βόρειες πλαγιές του Ηρακλείου, ενώ ο Φίλιππος εγκατέστησε το ιδικό του στην πεδιάδα, στην δεξιά όχθη του Κηφισού.

30.3. Δύναμη και διάταξη των αντιπάλων

Η παράταξη μάχης των δύο αντιπάλων στρατευμάτων είχε γενική κατεύθυνση από τα βορειοδυτικά προς τα νοτιοανατολικά, ανάμεσα στην πόλη της Χαιρώνειας και στον ποταμό Κηφισό. Οι αντίπαλοι παρατάχθηκαν, εμπρός από τα στρατόπεδα τους, σε απόσταση μεταξύ τους 1.000 περίπου μέτρων. Και οι δύο γραμμές είχαν εμπρός τους για κάλυψη ελαφρά τμήματα από ψιλούς πεζούς και ελαφρούς ιππείς.

30.3.1. Συμμάχων

Στο αριστερό της συμμαχικής παρατάξεως παρατάχθηκαν οι Αθηναίοι, με δύναμη 10.000 πεζών, με επικεφαλής τον γενναίο Στρατοκλή και τους Χάρητα και Λυσικλή, και 600 ιππέων. Δεξιά από τους Αθηναίους, στο κέντρο, παρατάχθηκαν οι δυνάμεις των άλλων μικρότερων πόλεων (Αχαιοί, οι Κορίνθιοι και άλλοι), από 10.000 πεζούς και 600 ιππείς. Μαζί με αυτούς παρατάχθηκαν και 5.000 μισθοφόροι. Το δεξί το κράτησαν οι Θηβαίοι, με επικεφαλής τον Θεαγένη, οι οποίοι διέθεταν 12.000 πεζούς, περιλαμβανομένων των 300 του Ιερού Λόχου, και 800 ιππείς. Ο Ιερός Λόχος είχε καταλάβει το άκρο δεξιά τμήμα της παρατάξεως, δίπλα στο ποτάμι. Συνολικά από πλευράς συμμάχων πρέπει να βρίσκονταν στο πεδίο της μάχης 37.000 πεζοί και 2.000 ιππείς. Όλοι οι ιππείς των συμμάχων, στην αρχή ήταν εμπρός για να καλύψουν τα άλλα στρατεύματα έως ότου παραταχθούν. Κατόπιν, όταν η παράταξη κινήθηκε προς τα εμπρός για να εμπλακεί στην μάχη, έφυγαν από την θέση τους, απεκάλυψαν το μέτωπο και παρατάχθηκαν στα δύο κέρατα, για να καλύψουν το πεζικό.

Οι σύμμαχοι δεν διέθεταν ενιαία ηγεσία, δηλαδή αρχηγό της όλης παρατάξεως. Κάθε τμήμα πολεμούσε με αρχηγό αυτόν που η πόλη είχε διορίσει, και ο οποίος στην Αθήνα οριζόταν με κλήρωση. Αυτό σημαίνει, ότι όσο διαρκούσε η μάχη, κανείς ελιγμός δεν ήτο δυνατόν να εφαρμοστεί, γιατί δεν υπήρχε ο αρχηγός, ο οποίος θα τον συλλάμβανε και θα τον έθετε σε εφαρμογή. Όλοι πολεμούσαν εκεί όπου από την αρχή ήταν παρατεταγμένοι.

Οι αξιωματικοί και οι στρατιώτες των συμμάχων καταρτιζόνταν σε μονάδες, όχι με βάση ορισμένα κριτήρια, αλλά όπως το απαιτούσαν οι περιστάσεις. Δεν είχαν επομένως το πνεύμα της «μονάδος», δεν γνωρίζονταν, όσο έπρεπε, μεταξύ των και, το κυριότερο, δεν είχαν πείρα από προηγούμενες μάχες. Παρ' ότι ως μεμονωμένα άτομα ήταν γενναίοι, δεν ήταν εξασκημένοι στο να πολεμούν συγκροτημένοι σε μονάδες μάχης, ούτε διέθεταν αντοχή για να αντιμετωπίσουν μεγάλες ταλαιπωρίες.

30.3.2. Μακεδόνων

Οι πληροφορίες που έχουμε για την διάταξη του μακεδονικού Στρατού είναι ακόμη πιο πτωχές. Αναφέρουν μόνον ότι η δύναμή του ήτο 30.000 πεζοί και 2.000 ιππείς, στην συντριπτική τους πλειοψηφία Μακεδόνες. Ο Φίλιππος τέθηκε επικεφαλής του δεξιού και του αριστερού, ακριβώς απέναντι από τους Θηβαίους, ο Αλέξανδρος, με τμήματα ιππικού και οι δύο. Ο μακεδονικός όμως στρατός του Φιλίππου, όπως γνωρίζουμε από άλλες μάχες, παρατασσόταν με πολύ διαφορετικό τρόπο από τη βαριά οπλιτική φάλαγγα των Νοτίων Ελλήνων.

Ο μακεδονικός στρατός αποτελούνταν από μονάδες, με διαφορετικό οπλισμό και διαφορετική σύνθεση, οι όποιες παρατάσσονταν και μάχονταν, κατά τον δικό της ή καθεμιά τρόπο. Το ιππικό, εκτός από τους βαρείς «εταίρους» και τους Θεσσαλούς, είχε και μονάδες από σαρισσοφόρους προδρόμους ιππείς. Και το πεζικό, εκτός από την βαριά φάλαγγα των σαρισσοφόρων «πεζεταίρων», είχε τους υπασπιστές, τους ακοντιστές και τους τοξότες, πού δεν χρησιμοποιούνταν μόνον σε αποστολές καλύψεως και ασφαλείας, αλλά έπαιρναν μέρος και στην κυρία σύγκρουση. Για την λεπτομερή διάταξη όλων αυτών των τμημάτων, ατυχώς δεν έχουμε πληροφορίες, αν και θα ήταν πολύ ενδιαφέρουσες για ένα στρατιωτικό μελετητή.

Είναι πάντως γεγονός ότι η αριθμητική δύναμη του στρατού του Φιλίππου ήταν ελαφρώς μικρότερη από αυτήν του στρατού των συμμάχων. Υπερείχε όμως ο μακεδονικός στρατός σε όλα τα άλλα στοιχεία, πού συνθέτουν την αξία ενός στρατεύματος. Είχε ικανότερη ηγεσία, καλύτερα οργάνωση και αρτιότερη εκπαίδευση. Ο μακεδονικός στρατός είχε

ενιαία ηγεσία, την ηγεσία του Φιλίππου, του οποίου οι στρατιωτικές ικανότητες ήσαν καταπληκτικές, και στου οποίου τις διαταγές υπάκουε και πολεμούσε επί είκοσι τώρα χρόνια χωρίς διακοπή.

Ο Φίλιππος ήξερε καλά την αξία, τις ειδικές ικανότητες, ακόμη και τα ονόματα, όχι μόνον των αξιωματικών, άλλα και των στρατιωτών του. Ήξερε που να τοποθετήσει τον καθένα, για να έχει από αυτόν καλλίτερη απόδοση. Είχε οργανωμένο τον στρατό του σε μονάδες - «τάξεις» και «ίλες» - με ισχυρή στελέχωση, από μονίμους και παλαιάμαχους αξιωματικούς, έτσι ώστε και στην δυσκολότερη περίπτωση να μπορεί να εκτέλεση και τον πιο πολύπλοκο και επικίνδυνο ελιγμό.

Διαβιούντες συνεχώς υπό τα όπλα, οι Μακεδόνες αξιωματικοί ήσαν συνηθισμένοι, τόσο κατά τις εκστρατείες όσο και μέσα στο στρατόπεδο και στην μάχη, να είναι μαζί με τους στρατιώτες των. Οι μονάδες, στις οποίες υπάγονταν, ήταν στενά συνδεδεμένες μεταξύ τους και παισιώνονταν από στρατιώτες, καταπληκτικής αντοχής, γυμνασμένους στα όπλα και αφοσιωμένους στους αξιωματικούς των.

30.3.3. Τακτικές διαφορές αντιπάλων

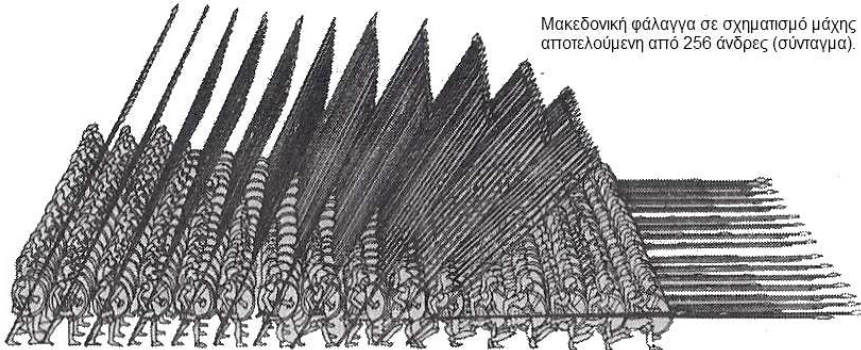
Ο οπλισμός και η τακτική χρησιμοποίηση των δύο στρατών, που ήσαν αντίπαλοι στην Χαιρώνεια, παρουσίαζαν μεγάλες και βασικές διαφορές. Η ελληνική κατάφρακτη οπλιτική φάλαγγα, όταν πλησίαζε την εχθρική παράταξη, και μετά την ατομική οπλομαχητική των δύο «λοχαγών» οι οποίοι ήταν επικεφαλής των στοίχων, προσπαθούσε να απωθήσει και να ανατρέψει τον αντίπαλο, με την μυϊκή δύναμη των ανδρών του στοίχου. Οι δύο αντίπαλοι λοχαγοί ακουμπούσαν τις ασπίδες των, οι δε άλλοι άνδρες, από πίσω, ωθούσαν τον προηγούμενο τους και έτσι προσπαθούσαν όλοι, με την αντίθετη αυτή διεγκυστίδα, να ανατρέψουν, να «απωθήσουν» τους αντιπάλους, οπότε, αφού γύριζαν τα απροστάτευτα νώτα τους, τους σκότωναν. Γι' αυτό και οι απώλειες των ηττημένων ήσαν δυσανάλογα μεγάλες σε σύγκριση με τις απώλειες των νικητών.

Η καινοτομία της μακριάς σάρισας των Μακεδόνων, ανέτρεψε την μέθοδο αυτή της μάχης. Οι σάριες προβάλλονταν πολύ πιο εμπρός από τον πρώτο ζυγό της παρατάξεως και διασπούσαν την τάξη στην εχθρική παράταξη, πριν οι δύο λοχαγοί έλθουν σε επαφή για τον ατομικό τους αγώνα, σώμα προς σώμα, οπότε μόνον μπορούσε να εφαρμοστεί η μέθοδος της «απωθήσεως», με την μυϊκή δύναμη των ανδρών, πού ήσαν παρατεταγμένοι σε βάθος.

Αλλά και η τακτική χρησιμοποίηση του ιππικού, στους Μακεδόνες, ήταν πολύ διαφορετική από εκείνη πού εφαρμόζε το ιππικό των Ελλήνων του Νότου. Μέχρι τότε, το ιππικό το αποτελούσαν έφιπποι πολίτες, οι

όποιοι, την τελευταία στιγμή, συγκροτούνταν σε μάχιμα τμήματα. Προηγουμένως δεν υποβάλλονταν σε καμία εκπαίδευση ατομική ή ομαδική. Η εκπαίδευση των εφιππων μαχητών, την οποία πρώτοι είχαν καθιερώσει οι Μακεδόνες, ήταν εξαιρετικά επίπονη και απαιτούσε συνεχή και μακροχρόνια εξάσκηση. Ας σημειωθεί, ότι έως την εποχή εκείνη δεν είχε ακόμη επινοηθεί ο αναβολέας, επάνω στον όποιον, αργότερα, στηριζόταν ο ιπέας για να χρησιμοποιήσει το δόρυ ή το ξίφος του. Η στήριξη γινόταν μόνον με τους μηρούς, κολλημένους στα πλευρά του άλογου, οπότε ο αναβάτης έπρεπε να καταβάλλει διπλή προσπάθεια για να στηρίζεται και συγχρόνως να κάμνει χρήση των χαλινών και των όπλων του. Ο τρόπος αυτός του μάχεσθαι ήταν άγνωστος στη Νότιο Ελλάδα.

Το ιππικό εκεί το χρησιμοποιούσαν μόνον σε αποστολές καλύψεως και ασφαλείας, εμπρός, στο μέτωπο ή στα πλευρά, ή για αναγνωρίσεις, μαζί με ελαφρά οπλισμένους στρατιώτες. Ιππομαχίες διεξήγοντο σε εξαιρετικές περιπτώσεις, και μόνον κατά την εκτέλεση των ανωτέρω αποστολών, όταν ήταν αναπόφευκτη η σύγκρουση με τον εχθρό, οπότε έπαιρνε μορφή καθαρής μονομαχίας. Εξ όσων αναφέρονται στα κείμενα των αρχαίων συγγραφέων, πουθενά το ιππικό των Νοτίων Ελλήνων δεν έλαβε μέρος σε αγώνα εκ παρατάξεως, στην κυρία γραμμή της μάχης.

Μακεδονική φάλαγγα σε σχημασμό μάχης αποτελούμενη από 256 άνδρες (σύνταγμα).

Ο Φίλιππος όμως είχε καταβάλει τεράστιες προσπάθειες για την οργάνωση του στρατού του και ειδικώς για την συγκρότηση μονάδων ιππικού κρούσεως, και όχι μόνον καλύψεως και ασφαλείας. Οι "εταίροι" ιππείς του ήσαν πλούσιοι κτηματίες των πεδιάδων της Μακεδονίας, οι όποιοι, από νεαρής ηλικίας, και καθ' όλη την διάρκεια της ζωής τους, δεν αποχωρίζονταν το άλογό τους. Η εκπαίδευσή τους γινόταν σε κέντρα εκπαίδευσεως, όπου ασκούσαν στην ιππομαχία και την πειθαρχία στον ζυγό, άλλα και στις τρομερές εκείνες επελάσεις, με τις οποίες, αργότερα, ο Αλέξανδρος θα έδιδε την τελική κρίση στις διάφορες μάχες. Τέλος, ο

Φίλιππος διέθετε, εκείνη τη στιγμή, και το θεσσαλικό Ιππικό, το οποίο ήταν ισάξιο του μακεδονικού.

30.4. Σχέδια αντιπάλων

Περιγραφή της μάχης της Χαιρώνειας, αυθεντικής από στρατιωτικό συγγραφέα της εποχής, δεν διεσώθη. Τα ιστορικά στοιχεία τα οποία διαθέτουμε είναι ελάχιστα, και αυτά έχουν αναμιχθεί με διάφορες εικασίες, τις όποιες κανείς πρέπει να παρακάμψει, για να μη οδηγηθεί σε εσφαλμένα συμπεράσματα.

Επί παραδείγματι, όλοι σχεδόν οι ιστορικοί υποστηρίζουν ότι στην μάχη αυτήν ο Φίλιππος δεν εφήρμοσε κανένα ελιγμό. Εν τούτοις, ο Φίλιππος εφήρμοσε ελιγμό, και μάλιστα αριστοτεχνικό, «υποχωρήσεως εν εμπλοκή» με τον εχθρό, ως και ελιγμό αντεπιθέσεως στην κατάλληλη στιγμή. Μόλις, δηλαδή, επήρε επαφή, υπεχώρησε μέχρις εκεί που αυτός έκρινε, και μετά έκαμε αντεπίθεση, όταν αυτός νόμισε ότι ήταν η κατάλληλη στιγμή. Άλλωστε, αν δεν έκαμε κανένα ελιγμό, θα έπρεπε να είχε χάσει την μάχη, αφού η αριθμητική δύναμη του στρατού του ήταν μικρότερα από αυτή των συμμάχων.

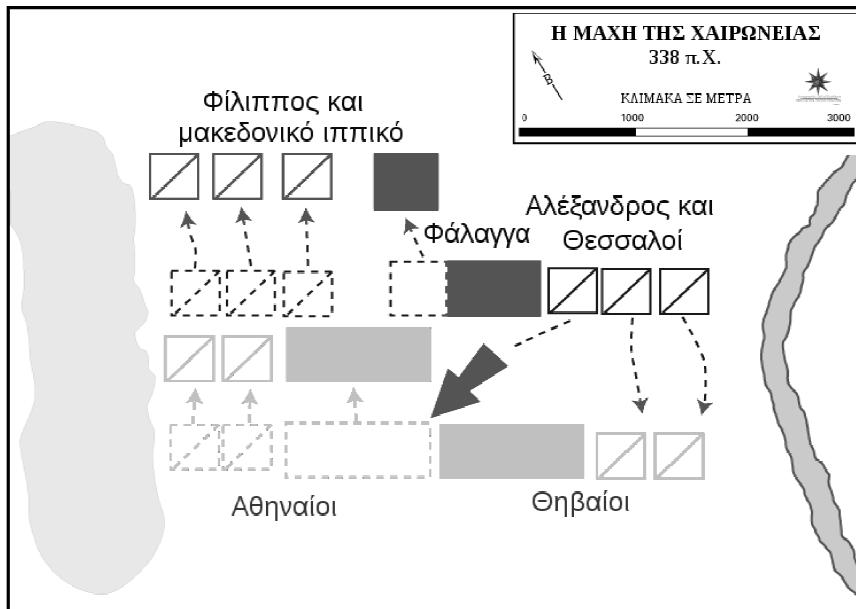
30.5. Διεξαγωγή της μάχης

Οι πληροφορίες μας για τον τρόπο διεξαγωγής της μάχης είναι πενιχρές και μπορούμε μόνο κατά προσέγγιση να κατανοήσουμε το τι έγινε. Από την χαραυγή της ημέρας εκείνης, οι δύο παρατάξεις κινήθηκαν, η μία εναντίον της άλλης, με τους συνηθισμένους αλαλαγμούς και από τις δύο πλευρές.

Στο δεξιό, ο Φίλιππος εφαρμόζει τον δικό του ελιγμό. Κινείται με μικρή ταχύτητα. Οι Αθηναίοι, με επικεφαλής τον Στρατοκλή, όταν είδαν αυτή την διστακτική προέλαση του Φιλίππου, ετάχυναν περισσότερο το βήμα τους και άρχισαν να φωνάζουν «εμπρός για την Μακεδονία». Λέγουν ότι εκείνη την στιγμή ο Φίλιππος, ατάραχος και ψύχραιμος, είπε: «*Αυτοί οι Αθηναίοι είναι ανόητοι, δεν ξέρουν πώς κερδίζονται οι μάχες*». Μόλις οι δύο παρατάξεις πλησίασαν, ο Φίλιππος δεν άφησε τις τάξεις του να αγκιστρωθούν σε αγώνα σώμα με σώμα. Διέταξε να υποχωρούν σιγά-σιγά και να αμύνονται, ενώ με το μοναδικό του μάτι παρακολουθούσε συνεχώς το πεδίο της μάχης, για να δει το αποτέλεσμα από την εμπλοκή στο άκρο αριστερό του, όπου έκαμε την επίθεση ο Αλέξανδρος.

Οι «τάξεις» στο αριστερό των Μακεδόνων, συμφώνως προς τις οδηγίες του Φιλίππου, κινήθηκαν με μεγαλύτερη ταχύτητα και έτσι επήραν επαφή ενωρίτερα με τους Θηβαίους και με τον Ιερό τους Λόχο, ο οποίος

κρατούσε το άκρο δεξίό της όλης παρατάξεως. Όταν ο Αλέξανδρος είδε ότι το δεξίό των Θηβαίων επήρε επαφή και αγκιστρώθηκε στην μάχη, όρμησε με επέλαση, επικεφαλής των ιλών του ιππικού του, επέπεσε στους Ιππείς των Θηβαίων, οι οποίοι ήταν παρατεταγμένοι στο άκρο δεξίό για να καλύπτουν την πεζική παρατάξη, και τους απώθησε αποκαλύπτοντας το δεξίό πλευρό του Ιερού Λόχου.

Ο Φίλιππος εξακολουθούσε να υποχωρεί «εν πλήρη τάξει» και σε στενή πάντοτε επαφή με το κέντρο του. Και ενώ η αριστερά του πτέρυγα, με τον Αλέξανδρο, προχωρούσε, και αυτός υποχωρούσε, συνέβη το εξής: Ολόκληρη η παρατάξη των Μακεδόνων, η οποία αρχικά είχε παραταχτεί με μέτωπο προς Νότο, βρέθηκε τώρα με μέτωπο προς Δυσμάς. Ο λαμπερός ήλιος, πού εκείνη την ώρα ανέτελλε, βρισκόταν στην πλάτη του, ενώ με το φως του κυριολεκτικώς τύφλωνε τους Αθηναίους πού προχωρούσαν. Από το άλλο μέρος οι Αθηναίοι, βέβαιοι ότι νικούσαν και ότι οι Μακεδόνες συμπτύσσονταν οριστικώς, κινήθηκαν με περισσότερο θάρρος. Ήλθαν έτσι στην πολύ δύσκολη θέση να έχουν τον ήλιο στα μάτια τους. Άλλα και με την γρήγορη προώθησή τους, αποκόπηκαν από τις άλλες συμμαχικές δυνάμεις του κέντρου, και έτσι δημιουργήθηκε το θανάσιμο ρήγμα. Αυτήν την ευκαιρία ζητούσε ο Αλέξανδρος με το ιππικό για

να εισχωρήσει μεταξύ των δύο τμημάτων και να τα πλευροκοπήσει ταυτοχρόνως.

Τότε ακριβώς, όταν και οι αγγελιαφόροι του ανήγγειλαν ότι ο αγώνας του Αλεξάνδρου είχε ευνοϊκή εξέλιξη, ο Φίλιππος διέταξε να σταματήσει η υποχώρηση και οι τάξεις των πεζεταίρων του να αντεπιτεθούν. Οι τάξεις αυτές, οι οποίες είχαν σιδερένια πειθαρχία, όρμησαν με αλαλαγμούς για την αντεπίθεση, κτύπησαν τους στοίχους των Αθηναίων, οι όποιοι ήδη ήσαν χαλαρωμένοι από την προέλαση, και εισέδυσαν στο κενό που είχε δημιουργηθεί. Όπως ήταν φυσικό, ύστερα από ολιγόωρη άμυνα, οι Αθηναίοι κάμφθηκαν, η διάταξή τους και η διάταξη των δεξιά τους συμμάχων εξαρθρώθηκε, οπότε άρχισαν να τρέπονται σε φυγή. Μέσα σε ολίγη ώρα, οι Μακεδόνες κατεδίωκαν από την μία άκρη ως την άλλη τους συμμάχους, που έφευγαν προς τις λοφοσειρές του Ηρακλείου. Ανάμεσα στους φυγάδες ήταν και ο Δημοσθένης. Φαίνεται ότι η μόνη εξαίρεση ήταν ο θηβαϊκός Ιερός Λόχος, ο οποίος έμεινε στην θέση του και οι ιερολοχίτες εξολοθρεύθηκαν μέχρι ενός.

30.6. Αποτελέσματα

Ο Φίλιππος τότε διέταξε να σταματήσει η καταδίωξη, η οποία, αν συνεχιζόταν, κατά τον τρόπο που την εκτελούσε το ιππικό του, θα κατέληγε σε καθαρή σφαγή. Το έκαμε δε αυτό ο Φίλιππος, παραβαίνοντας την τακτική του, της πλήρους εκμεταλλεύσεως της επιτυχίας και της ολοκληρωτικής καταστροφής του εχθρού. Είχε κρίνει ικανοποιητικό το αποτέλεσμα και δεν ήθελε να χυθεί άλλο αδελφικό αίμα.

Χίλιοι Αθηναίοι σκοτώθηκαν και 2.000 πιάστηκαν αιχμάλωτοι ενώ πρέπει να υπήρξαν απώλειες και από τους άλλους συμμάχους και σε πολύ μικρότερο βαθμό από τους Μακεδόνες. Οι Θηβαίοι, οι οποίοι δέχτηκαν την κυρία επίθεση των Μακεδόνων, είχαν περισσότερες απώλειες. Οι ιερολοχίτες τους, πιστοί στον όρκο τους, έπεσαν όλοι, έως τον τελευταίο, με κτυπήματα από εμπρός. Στην μνήμη των ηρωικών αυτών παιδιών της, η Θήβα, πολύ αργότερα, θα στήσει τον περίφημο τεράστιο μαρμάρينو λέοντα², που σώζεται ως σήμερα κοντά στην Χαιρώνεια, για να μας θυ-

² Το μνημείο του Λέοντα (πολυάνδριο) περιγράφεται από τον Πausανία (9.40.10). Βρέθηκε το 1818, αποκαταστάθηκε και ξανατοποθετήθηκε στη βάση του στις αρχές του 2ου αιώνα. Το μνημείο αποτελεί μέρος ενός ορθογώνιου περιβόλου (μήκους περίπου 24μ και πλάτους 15μ) όπου βρέθηκαν 254 σκελετοί μαζί με όπλα, διατεταγμένοι σε επτά σειρές. Δεδομένου ότι ήταν απίθανο ο Φίλιππος να συναίνεσε σε ένα τόσο περιβλεπτο μνημείο για την ηττημένη Θήβα, πιθανόν χρονολογείται μετά την επανίδρυση της πόλης το 316 π.Χ. Το λιοντάρι της Χαιρώνειας, ύψους 5,5μ είχε στην αρχαιότητα συναρμολογηθεί από πέντε κομμάτια, από τα οποία τα τρία ήταν κοίλα από μέσα. Ο χώρος ανασκάφθηκε το

μίξει την υπέρ Πατρίδος θυσία των νεαρών αυτών ηρώων της τραγικής πόλεως του Πινδάρου³.

30.7. Διαπιστώσεις - Συμπεράσματα

Η ευκολία με την οποία οι Μακεδόνες νίκησαν τον αντίπαλο σχηματισμό εφαρμόζοντας μια πολύ δύσκολη τακτική μάχης αποδεικνύει, εκτός των άλλων, ότι οι σύμμαχοι Αθηναίοι και Θηβαίοι δεν διέθεταν πλέον τους στρατηγούς που τους είχαν οδηγήσει στο παρελθόν σε περήφανες νίκες. Συνεπώς, με την απaráμιλλη στρατηγική του, ο Φίλιππος είχε κατορθώσει να κατατροπώσει τους αντιπάλους του για μια ακόμη φορά.

Πολλοί ιστορικοί, αρχαίοι και νεώτεροι, υποστηρίζουν ότι ο κυριότερος συντελεστής για τη νίκη των Μακεδόνων στην Χαιρώνεια ήταν ο Αλέξανδρος. Μερικοί μάλιστα προχωρούν ακόμη περισσότερο, λέγοντας ότι η νίκη της Χαιρώνειας ήταν νίκη του Αλεξάνδρου. Μία τέτοια όμως κρίση δεν είναι αντικειμενική. Μπορεί ο Αλέξανδρος να ήταν επικεφαλής στην πτέρυγα κρούσεως του μακεδονικού στρατού. Μπορεί να αντιμετώπισε τον σκληροτράχηλο Ιερό Λόχο και με την ιδική του ενέργεια να επήλθε η κατάρρευση της συμμαχικής παρατάξεως. Δεν πρέπει όμως να μας διαφεύγει ότι ο Φίλιππος ήταν εκείνος που συνέλαβε το σχέδιο της επιθέσεως. Ο Φίλιππος παρέταξε τα τμήματα και διηύθυνε την μάχη στο σύνολο της. Ο Φίλιππος ήταν αρχηγός του μακεδονικού στρατού, στην μάχη της Χαιρώνειας.

Αλλά πέρα από όλα αυτά, ο Φίλιππος ήταν επικεφαλής και διηύθυνε προσωπικά ο ίδιος, από πολύ κοντά, τον ελιγμό της δεξιάς του πτέρυγας, ένα δύσκολο αλλά απόλυτα επιτυχή ελιγμό. Ο ελιγμός αυτός, στην αρχή απαιτούσε υποχώρηση και κατόπιν αναστροφή αυτών που υποχωρούσαν και αντεπίθεση. Οι ενέργειες αυτές, που θεωρούνται από τις δυσκολότερες στην πολεμική τέχνη, αποτελούν παράδειγμα και πρότυπο στην πολεμική ιστορία των αιώνων.

Αναμφισβήτητα όμως η κύρια αιτία της ήττας των συμμάχων ήταν η έλλειψη συντονισμού και οι ενέργειες των Αθηναίων⁴, οι οποίες είχαν

1879 από την Ελληνική Αρχαιολογική Εταιρεία, αλλά η αναστήλωσή του ξεκίνησε στα 1902. (www.yppo.gr/5/g5131/Λέων_Χαιρώνειας).

³ Μετά τη μάχη ο Φίλιππος κοιτάζοντας τους νεκρούς στάθηκε στο σημείο όπου κείτονταν οι τριακόσιοι, όλοι μαζί σαν ένα σώμα, νεκροί από τις σάρισες που είχαν δεχτεί κατάστηθα και όλοι με τον σπλισμό τους, θαύμασε, δάκρυσε και είπε". «Να βρουν κακό τέλος όσοι υπονοούν ότι αυτοί έκαναν ή πάθαιναν κάτι αισχρό». (Πλουτάρχου, *Πελοπίδας*, 18-19).

⁴ Ανάλογη ενέργεια έγινε στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, όταν το Σώμα Στρατού του Φον Κλόκ, το οποίο είχε αποστολή να καλύπτει το δεξιό της επιτιθέμενης γερμανικής ομάδας

σαν αποτέλεσμα την προσβολή των Θηβαίων και από τα δύο πλευρά με το μακεδονικό ιππικό. Στο μέτωπο των Θηβαίων, η υπεροχή της μακεδονικής σάρισας κατέστησε στενότερη την εμπλοκή και δεν τους επέτρεψε να αντιμετώπισουν την κατάσταση στα πλευρά.

Η ανωτερότητα των Θηβαίων είχε προβληματίσει τον Φίλιππο και πιθανόν γι' αυτό το λόγο προσπάθησε, μόνους αυτούς, να εκμηδενίσει. Αντίθετα στους Αθηναίους, οι οποίοι του προσέφεραν αυτή την ανέλπιστα έκβαση της μάχης, φέρθηκε με επιείκεια.

Η νίκη της Χαιρώνειας κατέστησε την θέση του Φιλίππου απολύτως σταθερή, σε ολόκληρη την ελληνική χερσόνησο. Πέραν του ότι είχε τώρα υπό τον έλεγχο του ολόκληρη την Ελλάδα, η θέση ισχύος στην οποία περιήλθε του επέτρεψε να επιδείξει γενναιοφροσύνη προς όλες τις κατευθύνσεις. Του επέτρεψε να αποκαλύψει τα πραγματικά του αισθήματα και τις πραγματικές του διαθέσεις, έναντι των αδελφών του Νότου. Τέλος, η νίκη της Χαιρώνειας επέτρεψε στον Φίλιππο να προχωρήσει στην πραγματοποίηση της εκστρατείας προς την Ασία.

Οι συνέπειες της ήττας του συνασπισμού των νοτίων Ελλήνων ήταν φυσικά ανυπολόγιστες. Κατ' αρχάς, ο Φίλιππος ασχολήθηκε με τις Βοιωτικές Πόλεις, τις οποίες προσάρτησε χωρίς αντίσταση. Μόλις κατέλαβε την Θήβα, τοποθέτησε μακεδονική φρουρά στην Καδμεία και παρέδωσε τις Πλαταιές και τον Ορχομενό στους παλαιούς τους κατοίκους. Μετά, ίσως για να βαθύνει το χάσμα ανάμεσα σε Θηβαίους και Αθηναίους, να αποκλείσει μελλοντικές συμμαχίες των δύο Πόλεων αλλά και να καλοπιάσει τους δεύτερους, αφαίρεσε τον αμφισβητούμενο Ωρωπό από την Θήβα και αργότερα τον παρέδωσε στην Αθήνα. Οι Θηβαίοι αναγκάστηκαν, επίσης, να πληρώσουν για να πάρουν πίσω τους αιχμαλώτους και τους νεκρούς τους, εκτός από αυτούς του Ιερού Λόχου που θάφτηκαν με τιμές. Ακόμη, υποστηρίχθηκαν οι φιλιππίζοντες στην Θήβα, οι οποίοι κατάργησαν την δημοκρατία και επανέφεραν την ολιγαρχία, με όλα τα επακόλουθα για τους προηγούμενους κυβερνήτες. Παρ' όλο ότι οι πράξεις αυτές δείχνουν την επιθυμία του να αποδυναμώσει τελείως την Θήβα, ο Φίλιππος δεν κατέλυσε το Βοιωτικό Κοινό αλλά έδωσε τις ψήφους των Θηβαίων σε άλλους Βοιωτούς, εξοστρακίζοντας την ισχυρή βοιωτική Πόλη από το Συμβούλιο και μειώνοντας στο ελάχιστο την επιρροή της στο Κοινό.

στρατιών, κινήθηκε απερίσκεπτα στο βάθος της Γαλλίας, εκθέτοντας το πλευρό, το οποίο εκμεταλλεύθηκαν οι Άγγλοι και ανάγκασαν τους Γερμανούς να καθηλωθούν στη μάχη του ποταμού Μάρνη. (Κόκκορης Αθανάσιος, *Στρατιωτική ιστορία*, βιβλ. 2^ο, σελ. 24)